

УДК 159.923.2

Сапельнікова Тетяна Станіславівна, канд. психол. наук, доцент кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії, вул.Державінська, 2-Б, Харків, 610001, Україна, тел.:097-535-91-60. ел.пошта tania.art@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-3688-9783>

Кучеренко Наталія Сергіївна, к. психол.н., доцент кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії, вул. Університетська, 16, м. Харків, Україна, 61003 тел. 06622818743 natalyakucherenko1989@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6644-3117>

Кучеренко Сергій Михайлович, к.психол. н., доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023, Україна, тел. 0506345168, smksmk5858@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2209-9430>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку креативного мислення студентів психологів. Актуальність дослідження визначається тим, що у наш час проблема формування креативного мислення студентів в процесі навчання в вузі набула прикладного значення. Особливості розвитку та формування креативності в студентському віці виходить на один з перших щаблів в процесі загального розвитку інтелекту та особистісного зростання молоді, формування особистості, розвитку професійних компетенцій, підвищення самооцінка студентів. Креативність особливо потрібна в сучасних умовах, коли в усіх сферах життя відбуваються швидкі та глобальні зміни. В сучасному суспільстві високо цінується людина, яка має здатність справлятися з новизною та імпровізувати – творча особистість. Саме процес мислення і творчий потенціал людей багато в чому визначають розвиток науки і виробництва, місце держави в міжнародному співтоваристві.

Проаналізовано особливості типу мислення студентів психологів, рівень креативності та превалюючий стиль навчання та мислення. Визначено, що більшість опитаних студентів мають середній рівень креативності, а превалює образний та знаковий тип мислення.

Надані результати емпіричного дослідження взаємозв'язку деяких індивідуально-особистісних якостей та типів мислення студентів психологів. Під час дослідження було використано наступний психодіагностичний інструментарій: методика «Визначення типу мислення і рівня креативності Дж. Брунера», методика «Ваш стиль навчання і мислення Торренса, SOLAT», методика «Реєстр стилю інформації засвоєння А.Р. Грегос» методика «Діагностика особистої креативності Є.Є. Тунік».

Визначено взаємозв'язки між стилем інформаційного засвоєння та рівнем креативності, між типом мислення (за методикою SOLAT) та рівнем креативності, між типом мислення (за методикою Дж. Брунера) та рівнем креативності та факторами креативності (за методикою Є.Є. Тунік).

В результаті проведення теоретичного аналізу психологічної літератури визначено, що креативність, яка є здатністю до творчості, сприйнятливістю до нових ідей розуміється як потенціал, внутрішній ресурс особистості, який виявляється в комплексі та взаємодії психічних процесів та особливостях мотиваційної, емоційно-вольової сфери.

Виявлено взаємозв'язок між особливістю процесів мислення студентів та рівнем їх креативності.

Ключові слова: типи мислення, креативність, стиль навчання, студенти психологи.

Sapielnikova Tetiana, Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor of Practical Psychology Department of the Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Dergavinska str. 2-Б, Kharkiv, Ukraine, 610001, tel: 097-535-91-60, email: tania.art@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-3688-9783>

Nataliia Kucherenko Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor of Practical Psychology Department of the Ukrainian Engineering Pedagogics Academy University str., 16, Kharkiv, Ukraine, 61003 tel: 06622818743, natalyakucherenko1989@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6644-3117>

Serhii Kucherenko Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology of Activity in Special Conditions of the National University of Civil Defense of Ukraine Chernyshevska str., 94, Kharkiv, Ukraine, 61023, tel:0506345168, smksmk5858@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2209-9430>

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CREATIVITY OF PSYCHOLOGY STUDENTS

Abstract. The article examines the peculiarities of the development of creative thinking of psychology students. The relevance of the research is determined by the fact that nowadays the problem of the formation of creative thinking of students in the process of studying at a university has acquired an applied meaning. The peculiarities of the development and formation of creativity in the student age is one of the first steps in the process of the general development of the intellect and personal growth of young people, the formation of personality, professional competences, increasing self-esteem of students. Creativity is especially needed in modern conditions, when rapid and global changes are taking

place in all spheres of life. Therefore, in modern society, a person who has the ability to cope with novelty and improvise is highly valued - a creative person. It is the thinking process and the creative potential of people that largely determine the development of science and production, the place of the state in the international community.

The peculiarities of the type of thinking of psychology students, the level of creativity and the prevailing style of learning and thinking were analyzed. It was determined that the majority of surveyed students have an average level of creativity, and the figurative and symbolic type of thinking prevails.

The results of an empirical study of the relationship between some individual-personal qualities and types of thinking of psychology students are presented. During the study, the following psychodiagnostic tools were used: the method "Determining the type of thinking and the level of creativity of J. Bruner", the method "Your style of learning and thinking of Torrens, SOLAT", the method "Register of the style of information assimilation of A.R. Gregos" technique "Diagnostics of personal creativity E.E. Tunic".

As a result of conducting a theoretical analysis of psychological literature, it was determined that creativity, which is the ability to be creative, receptive to new ideas, is understood as a potential, an internal resource of the individual, which is manifested in the complex and interaction of mental processes and features of the motivational, emotional and volitional sphere.

The relationship between the peculiarity of students' thinking processes and the level of their creativity has been revealed.

Key words: types of thinking, creativity, learning style, student psychologists.

Постановка проблеми. На сучасному етапі вміння людини справлятися з поставленими завданнями, знаходити нові рішення в нестандартних ситуаціях є здібностями творчої особистості найбільш затребуваною на ринку праці. Сучасний світ – це місце, де людина повинна бути готовою застосувати свої знання та вміння в нестандартних умовах, якісно та швидко вміти правильно реагувати на різноманітні зміни, які можуть відбутися сьогодні. Креативність особливо потрібна в сучасних умовах, коли в усіх сферах життя відбуваються швидкі та глобальні зміни. Не викликає сумнівів, що в сучасному суспільстві високо цінується особистість, яка має здатність справлятися з новизною та імпровізувати – творча особистість. Саме процес мислення і творчий потенціал людей багато в чому визначають розвиток науки і виробництва, місце держави в міжнародному співтоваристві.

У теоретичному плані креативність являє собою квінтесенцію когнітивних процесів. У творчості задіяні всі когнітивні процеси, але в цьому питанні великий інтерес викликає питання про те, як пов'язані між собою особливості мислення та креативність. З часом поряд із поняттям «творчої

здібності» все частіше використовується поняття «креативність». Креативність розуміється як загальна творча здатність. Різні автори визначають здатність до творчості по-різному. Спільним у всіх визначеннях є те, що креативність визначається як здатність створювати щось нове та оригінальне. Попри велику кількість різних теорій, концепцій, теоретичних положень і наукових узагальнень проблема творчості і, особливо, феномен креативності до сьогодні залишається недостатньо вивченим явищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження креативності, творчих здібностей в наш час набуло популярності і продовжується досліджуватися багатьма сучасними вченими. Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає креативність із різних точок зору. Серед дослідників, які визначають загальні основи креативності Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, Є. Ільїн, А. Маслоу, В. Моляко, С. Сисоєва, Р. Стернберг, П. Торренс та ін.; дослідженнями механізмів креативного мислення займалися такі вчені як Г. Альтшуллер, Д. Богоявленська, Е. де Боно, Дж. Гілфорд, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, П. Торренс та ін.; креативність як різновид інтелектуальної поведінки розглянуто в працях Г. Айзенка, Д. Векслера, Р. Стернберга; дослідженням «самоактуалізації» у зв'язку з креативністю займалися такі дослідники як Л. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.; особливим характером мотивації креативів С. Голлан, Р. Кеттел, Д. Мак-Кіннон та ін., рефлексію креативності й творчу продуктивність вивчав В. Пятруліс.

Мета статті – представлення результатів емпіричного дослідження взаємозв'язку особливостей мислення та рівня розвитку креативності студентів психологів.

Виклад основного матеріалу. Креативність - здатність творити, здатність до творчих дій, що ведуть до нового незвичайного бачення проблеми чи ситуації. Встановлено, що творчі здібності, як правило, не передбачають високого рівня «загального інтелекту», а набагато тісніше співвідносяться з конкретними видами інтелекту – лінгвістичним, музичні, логіко-математичні, просторові, тілесно-кінестатичні, внутрішньо особистісні та міжособистісні[1].

Креативність є здатністю творити, яка розуміється як потенціал, внутрішній ресурс людини, що виявляється в мисленні, спілкуванні, почуттях, певній окремій діяльності та визначається сприйнятливістю до нових ідей. Основна особливість креативності полягає в тому, що креативність розглядається як специфічний стиль діяльності особистості, яка може відбуватися в різних сферах. Креативність є феноменом, який пов'язан з особливостями функціонування пізнавальних процесів. Відомий український дослідник В.О. Моляко пов'язує творчість передусім зі створенням чогось, чого ніколи раніше не було, з винаходом «продукту (матеріального чи духовного), який характеризується оригінальністю», який за формою та змістом істотно відрізняється від інших виробів того ж

призначення. Але головне полягає в тому, що В.О.Моляко вважає творчість процесом, який «переживається як суб'єктивно новий [3]. Розвиток креативності пов'язаний із створенням нового, оригінального продукту в процесі навчально-творчої діяльності.

Проблема визначення поняття креативності була поставлена Д. Томпсоном і набула розвитку в дослідженнях Дж. Гілфорда, М. Воллаха, Е. Торренса, Ч. Спірмена та ін. Останнім часом значного поширення набуває комплексний підхід до визначення структури креативності, що передбачає розгляд когнітивних і мотиваційних (К. Уран, Д. Фельдман), когнітивних та особистісних (В. Дунчев, О. Солдатова) [2]. Проаналізувавши сучасні дослідження проблеми творчості в зарубіжній психології, К. Торшина зазначає, що проблема творчості ще далека від розв'язання, але є розроблена методологічна та теоретична база для подальших досліджень. Креативне мислення має велике значення в процесі дослідження чи будь-якої іншої людської діяльності, адже чим більше людина мислить нестандартно, чим вищою, цікавою і необхідною їй творча діяльність, тим більшу користь вона принесе суспільству. Творча людина повинна поєднувати різні якості: з одного боку, вона є генератором ідей, а з іншого – нестандартного мислення.

Проблема розвитку креативності студентів торкається великого обсягу питань, що пов'язані з феноменом розвитку особистості в цілому. Креативність і творча діяльність є взаємопов'язаними поняттями, де творча діяльність є фундаментом, передумовою розвитку креативності. У навчальному процесі творча діяльність студентів виступає як організована навчально-творча або творчо-пізнавальна діяльність.

Оглядаючи дослідницьку літературу з креативного мислення, неважко помітити, що поки що в області дослідження креативного мислення результати можна в основному розділити на дві категорії: одна заснована на традиційній психологічній теорії/моделі (лише з теорія психології для вивчення активного процесу творчого мислення), наприклад теорія/модель Уолласа, Вертермера, Гілфорда та Стенберга та ін.; інша категорія - це теорія/модель, заснована на нейронауці (не тільки з використанням теорії психології, але також з використанням науки про мозок та інших сучасних наукових досягнень у творчому мисленні), наприклад, моделі Лю та Робіна та ін. В своїх висновках дослідник Т. Любарт зазначає, що поняття «креативність» несе в собі ідею експериментування з новими, отриманими в процесі вільної творчості результатами. Він визначає, що креативність – це здатність генерувати нові ідеї в межах тематики. Ці результати мають бути новими в тому сенсі, що вони повинні виходити за рамки копіювання того, що вже існує [6].

Креативне мислення — це оригінальність і незвичайність висловлюваних ідей, прагнення до інтелектуальної новизни у вирішенні проблем, здатність побачити предмет, побачити по новому можливість його використання, під новим кутом зору та продукувати ідеї в невизначеній

ситуації (тобто за відсутності передумов для нових ідей). Креативне мислення характеризується в цілому інваріантним співвідношенням рівневих компонентів його структури та збалансованістю їх взаємодії в різних режимах і етапах творчого процесу. Це структурно-інтегративне поєднання компонентів системи (свідомість, особистість, діяльність) у характеристиці творчого мислення використовується нами при поясненні його психологічного механізму.

Такі дослідники як І. В. Львів, дотримуючись підходу Д. Б. Богоявленської, виділяє чотири групи особистісних якостей творчого суб'єкта, які складають творчий потенціал особистості: світоглядні якості: активна життєва позиція, гармонійність, людяність, прагнення до творчого процесу; ціннісні якості: доброзичливість, тактовність, толерантність; інтелектуальні якості: допитливість, спостережливість, гнучкість розуму, мінливість мислення, незалежність і автономність мислення, оригінальність мислення; вольові якості: цілеспрямованість, наполегливість, витримка, впевненість у собі. Вони проявляються на тлі особливо тонких, чутливих, рухливих і яскравих проявів емоційної сфери людини [6].

Популярним є науковий погляд, де розглядається креативність (дивергентні здібності) як один із видів інтелектуальних здібностей разом із конвергентними здібностями, здатністю до навчання та когнітивними стилями. Творчість у вузькому сенсі слова — дивергентне мислення (операції дивергентної продуктивності за Дж. Гілфордом), примітною особливістю якого є готовність висунути велику кількість однаково правильних уявлень про один і той же об'єкт. Існує думка, що дивергентні здібності ґрунтуються на високому рівні концептуального досвіду та мимовільному інтелектуальному контролю.

В загальному сенсі, можна визначити, що креативність - це творчі інтелектуальні здібності, включаючи здатність привносити щось нове в досвід, здатність генерувати оригінальні ідеї з точки зору вирішення або постановки нових проблем, здатність усвідомлювати прогалини та суперечності та формулювати гіпотези про елементи ситуації, яких не вистачає, здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення. [4]

Незважаючи на те, що всі підходи по-різному визначають місце і роль феномена творчого мислення в навчальній діяльності та особистості студента (як структурно, так і функціонально), взагалі всі спроби моделювання наукової діяльності та особистості студента можна розглядати як засоби визначити умови та фактори професіоналізації. Це може бути обґрунтовано тим, що творче мислення є поширеним інваріантом формування професіоналізму, а якщо казати опосередковано — як засоба розвитку студентів. У дослідженнях науковців відмічено, що більшість студентів психологів мають середній рівень активності в різного роду комунікації, а також комунікації у соціальних мережах, адекватну самооцінку с тенденцією до завищення, а також середній та високий рівень

здібностей до самопред'явлення. Можливо, що поряд із особливостями мислення такі особистісні характеристики, які пов'язані з комунікативними особливостями теж деякою мірою можуть впливати на формування креативності особистості студентів. [5].

Оскільки формування креативного мислення студентів є складним і багатогранним процесом, то важливо визначити його основні показники. Вони мають включати: показники рівня розвитку творчого мислення в галузі знань, інтелектуального розвитку та розвитку творчого потенціалу, бажання використовувати творчі моделі розв'язання проблем, бажання досягти успіху та відкритість до пізнавального та творчого досвіду [2].

В нашому дослідженні було поставлено за мету визначити взаємозв'язки між особливостями мислення та розвитком креативності у студентів психологів. Результати проведеного емпіричного дослідження можна побачити нижче.

Аналіз результатів теста Брунера «Визначення типу мислення і рівня креативності» проілюстровано на рис.1

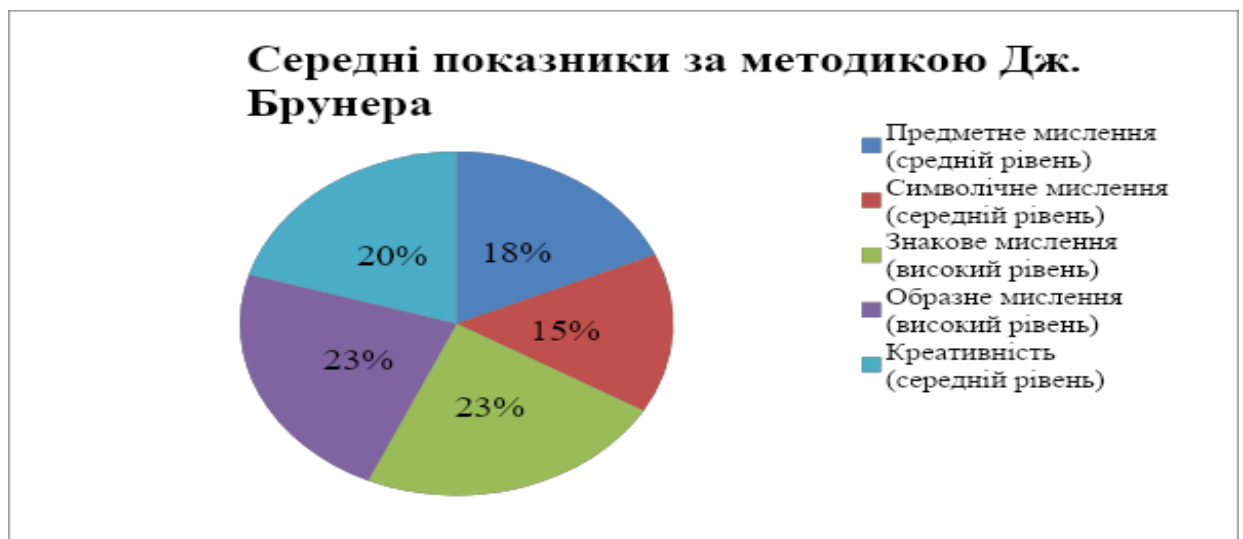

Рис. 1 Показники типів мислення за методикою Дж. Брунера (%)

За отриманими даними можна побачити, що найвищий рівень вираженості у студентів психологів образного та знакового типу мислення (23%), менше виражена креативність (20%), предметне мислення (18%) та символічне мислення (15%). Найбільш вираженими типами мислення серед досліджуваних є знакове та образне мислення.

Результати тестування за методикою Торренса проілюстровано на рис.2. З ілюстрації можна побачити, що найбільші результати отримав інтегрований тип мислення (39%), що може проявлятися при вирішенні складних креативних завдань як взаємодоповнюючий фактор в процесі підбору стратегії їх розв'язання.

Рис. 2 Показники типів мислення за методикою Е.П. Торренса (%)

Відомо, що інтегративне мислення можна розглядати як процес, де домінують, разом з іншими, системні інтелектуальні процеси та інтегративні продукти мислення, які, в свою чергу, розвивають інтегративні інтелектуальні здібності, опираються на наявні та формують нові інтегративні інтелектуальні уміння.

На рис. 3 надано результати тестування за методикою «Реєстр стилю засвоєння інформації» А.Р. Грегоса.

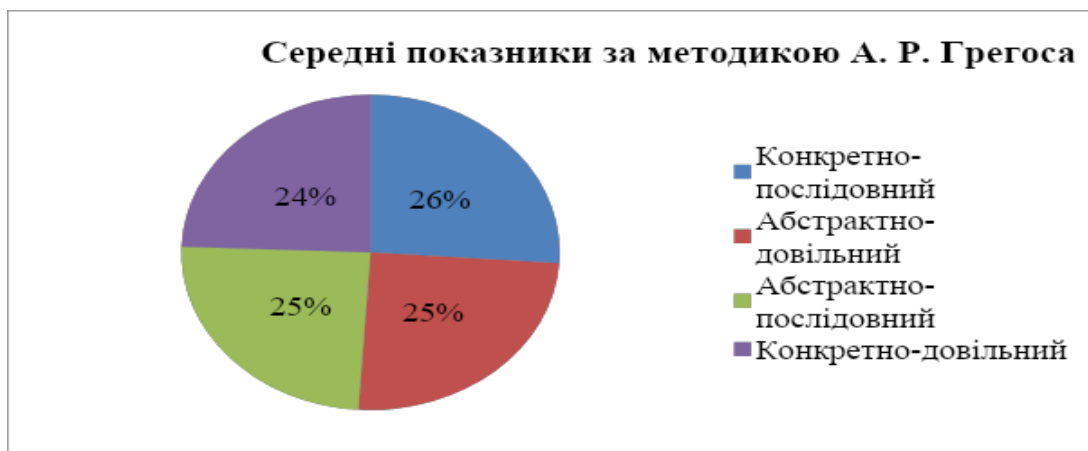

Рис. 3 Показники типів мислення за методикою А.Р. Грегоса (%)

Надані результати дозволяють побачити, що найбільш вираженим показником типів мислення за методикою А.Р.Грегоса є конкретно-послідовний тип мислення. Можна припустити, що студенти з вираженим конкретно-послідовним типом мислення віддають перевагу безпосереднього послідовному навчанню, заснованому на наочному досвіді.

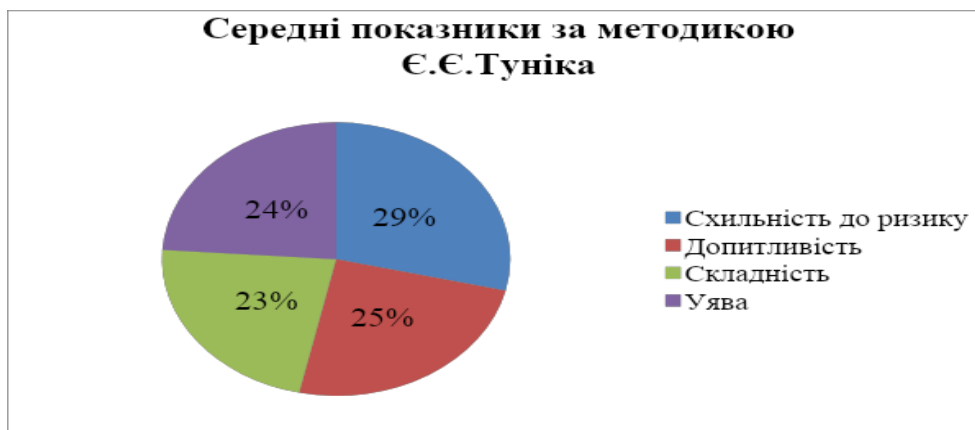

Рис. 4 Показники типів мислення за методикою Є.Є. Туніка (%)

Дані показників за методикою Є.Є. Туніка, які проілюстровані на рис.4, дають змогу побачити, що більш за все проявлена схильність до ризику (29%), менш виражена креативність у допитливості (25%) та уяві(24%), складність (23%) виражена недостатньо у дослідженій групі. Найбільш вираженим показником є схильність до ризику, що визначає схильність відстоюватиме свої ідеї, не звертаючи уваги на реакцію інших, допускає можливість помилок. Треба визначити, що такий критерій як уява, яка виражена в достатній мірі у досліджуваних, показує наскільки студент любить міркувати про явища, з якими не стикався; бачить те, що намальовано на картинах і малюнках не так, як інші, незвичайно та часто відчуває здивування з приводу різних ідей і подій. А емоція дивування, як відомо, може розцінюватись як перший поштовх до появи творчих креативних ідей.

Табл. 1.

Кореляційний взаємозв'язок між типом мислення (за методикою Дж. Брунера) та рівнем креативності

Тип мислення	Креативність
Предметне мислення	0,048
Символічне мислення	0,197
Знакове мислення	0,314*
Образне мислення	0,519**

Примітка: * - $p < 0,05$ ** - $p < 0,01$

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що існує значимий взаємозв'язок показника креативності досліджуваних та образним мисленням. Також в дослідженні за методикою SOLAT було виявлено слабкий взаємозв'язок між лівопівкульним типом мислення та креативністю. Також виявлено слабкий позитивний взаємозв'язок між «конкретно-послідовним» стилем мислення та рівнем розвитку креативності. Нижче в табл. 3 надано взаємозв'язки між досліджуваними критеріями.

Загальний кореляційний взаємозв'язок між показниками

Методики	Шкали	Креативність
«Діагностики особистісної креативності Є.Є. Туніка».	Уява	0,389*
	Схильність до ризику	0,566**
«Визначення типу мислення і рівня креативності Дж. Брунера»	Образне мислення	0,519**
	Знакове мислення	0,314*
«Ваш стиль навчання і мислення Е. П. Торранса»	Лівопівкульний тип мислення	0,364*
«Реєстр стилю інформаційного засвоєння А. Р. Грегоса»	Конкретно-послідовний	0,304*

Примітка: * - $p < 0,05$ ** - $p < 0,01$ *** - $p < 0,001$

Висновки. Даними дослідження виявлено, що більшість опитаних студентів психологів мають середній рівень розвитку креативного мислення, тоді як найбільшу вираженість мають образний та знаковий типи мислення. Дослідження стилів мислення також показало, що предметне та символічне мислення у дослідженій групі студентів психологів виражені в меншій мірі. Як бачимо, особи з гуманітарною спрямованістю віддають перевагу знаковому мисленню. Знакове мислення здійснюється в умовах роботи зі знаковою інформацією, знаки якої об'єднані між собою в окремі одиниці – слова, що являють собою поняття, судження або умовивід. Студенти з художньою спрямованістю та здібностями віддають перевагу образному типу мислення.

Тест Торренса визначив превалювання інтегративного типу мислення, що може проявлятися при роботі зі складними завданнями, які вимагають нестандартного, креативного підходу до пошуку варіантів вирішення.

Отримані результати щодо стилів засвоєння інформації серед студентів психологів показують, що більшість досліджуваних мають конкретно-послідовний тип мислення (26%), меншу вираженість має абстрактно-довільний (25%) та абстрактно-послідовний тип мислення (25%), конкретно-довільний тип превалює у 24% досліджуваної групи.

Діагностика особистісної креативності, яка визначає персональні особливості творчої особистості, показала, що у студентів психологів переважають такі особистісні якості як схильність до ризику (29%), менш виражена допитливість (25%) та уява (24%), складність (23%) виражена менше у дослідженій групі. Відомо, з показник «складність» показує характерологічні особливості студентів, які орієнтовані на пізнання складних явищ, проявляють інтерес до складних речей і ідей, люблять ставити перед собою важкі завдання, вивчати щось без сторонньої допомоги, проявляють наполегливість, щоб досягти своєї мети. За таким показником результати досліджуваних не досягли найвищих значень. Найбільш вираженим показником у студентів психологів виявилась схильність до ризику. Ця

якість особистості може свідчити про те, що суб'єкт відстоюватиме свої ідеї, не звертаючи уваги на реакцію інших, допускає можливість помилок і провалів, любить вивчати нові речі чи ідеї та не піддається чужій думці.

В результаті кореляційного аналізу результатів дослідження було зроблено висновки щодо наявності значущих позитивних взаємозв'язків між креативністю досліджуваних та образним мисленням. Можна припустити що при розвитку образного мислення студентів збільшується показник їх креативності. Дещо менший взаємозв'язок між знаковим типом мислення та креативністю. Також дослідження виявило значущий взаємозв'язок між лівопівкульним мисленням та креативністю.

Отже, креативне мислення, яке виражається в оригінальності і незвичайності ідей, прагненні до інтелектуальної новизни у вирішенні проблем, вміння побачити предмет і можливість його використання під новим кутом зору, продукувати ідеї в невизначеній ситуації показало середні результати у студентів психологів. Креативність як феномен можна розглядати у зв'язку з індивідуальними особливостями мислення. В загальному плані можна припустити, що до індивідуальних особливостей мислення, що впливають на творчість, належать: глибина думки, схильність до образного типу мислення, послідовність, критичність, швидкість і гнучкість мислення.

Література:

1. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / О.Є. Антонова // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: [монографія] / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир, 2012. С.14–41.
2. Войтенко О.В. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках літератури / О.В. Войтенко // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. Харків. 1997. С. 17–21.
3. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – Київ : Знання УРСР, 1989. – 36 с. – С. 25.
4. Перкінс Д.Н. Творча обдарованість як психологічне поняття / Д.Н. Перкінс // Суспільні науки за рубежом. Сер. Науковедение. 1988. № 4. С. 88–92.
5. Сапельнікова Т.С. Психологічні особливості активності старшокласників в соціальних мережах INTEGRATION OF SCIENTIFIC AND MODERN IDEAS INTO PRACTICE Stockholm, Sweden 2022, с. 748-752, ISBN – 979-8-88831-926-0 , DOI – 10.46299/ISG.2022.2.8
5. Lubart T. Children's creative potential: an empirical study of measurement issues / T. Lubart, C. Pecteau, A.Y. Jacque, X. Caroff // Learning and Individual Differences. 2010. № 20. P. 388–392.

References:

1. Antonova O.Ye. Sutnist` ponyattya kreaty`vnosti: problemy` ta poshuky` / O.Ye. Antonova // Teorety`chni i pry`kladni aspekty` rozvy`tku kreaty`vnoyi osvity` u vy`shhij shkoli: [monografiya] / za red. O.A. Dubasenyuk. – Zhy`tomy`r. 2012. S.14–41
2. Vojtenko O.V. Rozvy`tok tvorchy`x zdibnostej shkolyariv na urokax literatury` / O.V. Vojtenko // Pedagogika ta psy`xologiya : zb. nauk. pr. Xarkiv .1997. S. 17–21.
3. Molyako V.O. Psy`xologichna gotovnist` do tvorchoyi praci Ky`yiv, 1989. 36 s. S. 25

4. Perky`ns D.N. Tvorcha obdarovanist` yak psy`xologichne ponyattya / D.N. Perky`ns // Suspil`ni nauky` za rubezhem. Ser. Naukovedeny`e. 1988. № 4. S. 88–92

5. Sapel'nikova T.S. Psychological features of the activity of high school students in social networks INTEGRATION OF SCIENTIFIC AND MODERN IDEAS INTO PRACTICE, Stockholm, Sweden 2022

6. Lubart T. Children's creative potential: an empirical study of measurement issues / T. Lubart, C. Pacteau, A.Y. Jacque, X. Caroff // Learning and Individual Differences. 2010. № 20. P. 388–392.